

УДК 330.117

Пітюлич Михайло Михайлович,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант Інституту регіональних досліджень НАН України
Воронич Кристина Мирославівна,
молодший науковий співробітник ЗРЦ СЕ і ГД НАН України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті, на основі системного аналізу, досліджено сутність малих форм господарювання як економічної категорії. Розроблено якісні та кількісні критерії класифікації малих господарюючих суб'єктів. На основі запропонованих критеріїв дано авторське трактування поняття «малі форми господарювання».

Ключові слова: малі форми господарювання, критерії, ознаки, селянські господарства, мікропідприємства.

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання основними суб'єктами реалізації економічних відносин на селі виступають малі форми господарювання (МФГ). Функціонування МФГ в сільській місцевості, створення умов для підвищення їх конкурентоздатності відіграють значну роль у стабілізації і розвитку пріоритетних сфер економіки регіону, однак малі форми господарювання на селі, як економічна категорія, на даний час є найменш вивченим питанням серед науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малих форм господарювання на селі завжди були й залишаються в центрі уваги науковців. Так, проблема визначення сутності малих господарюючих форм на селі, їх класифікації розглядалися в працях таких вчених як О.С. Горда, В.П. Горьовий, О.Т. Левандівський, І.В. Ляшенко, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, О.М. Онищенко, О.М. Шпичак, М.Г. Шульський, В.В. Юрчишин та ін.

Постановка завдання. В наведених працях підходи щодо визначення суті «малих форм господарювання» носять фрагментарний характер, тому дослідження малих форм господарювання, як економічної категорії, вимагає розробки комплексного підходу щодо трактування цієї категорії, а також розробки критеріїв їх класифікації, що виступає основною метою даної статті. Для досягнення поставленої мети в ході дослідження застосовувалися такі засоби і прийоми: компаративний, причинно-наслідкових зв'язків, наукової абстракції, системного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний розвиток сільських територій

пов'язують з діяльністю малих форм господарювання, які в умовах трансформаційної кризи виявилися найменш чутливими до економічних потрясінь і змогли не тільки мобілізувати виробничий потенціал, але й сформували ефективного власника, реалізуючи приватну ініціативу і підприємницький талант сільських жителів. Саме малі форми господарювання є інституційною основою прогресивних перетворень на сільських територіях, з ними пов'язують відродження сіл, розвиток і зміцнення сільської економіки, а також підвищення якості життя сільського населення [1]. Специфіка суб'єктів МФГ як соціально-економічного феномену полягає в інтеграції соціальної і виробничо-господарської складової, гармонічне поєднання яких забезпечує їх стабільність, конкурентоспроможність та адаптивність в мінливому ринковому середовищі.

Економічна сутність малих форм господарювання проявляється в їх орієнтації на виробництво кінцевої продукції, наданні послуг, значна частина яких споживається безпосередньо в регіоні, а також у можливості самостійно, без посередників, виходити на ринки та здатності гнучко реагувати на мінливість попиту населення.

Як уже зазначалося вище, на сьогоднішній момент в чинному законодавстві держави немає сформованого поняття «малі форми господарювання», так як і немає єдиної думки вчених щодо суб'єктів, які належать до малих форм господарювання (табл. 1).

Виходячи із вище наведених трактувань та власного розуміння поняття «малі форми господарювання», можна зробити узагальнений висновок, що під малими формами господарювання слід розуміти суб'єкти господарювання, які функціонують у формі юридичної чи фізичної особи, засновані на приватній власності громадян, а також на їхній особистій праці та праці членів їх сімей, що здійснюють свою діяльність незалежно від сфери

прикладання їх праці з метою одержання прибутку та/або для задоволення особистих потреб.

Основними особливостями діяльності малих форм господарювання є:

- особиста участь сім'ї чи її членів у здійсненні діяльності;
- невеликі обсяги виробництва продукції або надання послуг;
- інтуїтивний характер підприємницької діяльності, відсутність стратегії на перспективу;
- використання некваліфікованої або малокваліфікованої робочої сили (низький рівень освіти, відсутність професійних навичок);
- неформальний характер взаємовідносин в ході ведення підприємницької діяльності
- велика залежність від природно-кліматичних факторів, що зумовлюють сезонність виробництва;

- велика імовірність ризику, що ускладнює доступ до фінансово-кредитних ресурсів;

- слабка підтримка або її відсутність з боку держави;

- високий ступінь тінізації господарської діяльності [1].

Досліджуючи діяльність малих форм господарювання не слід обмежуватись аналізом тільки тих суб'єктів, які функціонують в межах сільських поселень, оскільки дана категорія включає в себе всіх суб'єктів господарської діяльності, які функціонують не залежно від місця їх локалізації та в процесі господарювання використовують невелику кількість найманих працівників (або взагалі не мають найманої праці) для здійснення допоміжних функцій, а функція керівника, власника та працівника в межах МФГ поєднується в одній особі.

Таблиця 1.

Трактування поняття «малі форми господарювання»

Автор	Визначення
Ляшенко І.В.	Це суб'єкти малого підприємництва, що створюються на основі певної форми власності (як правило, приватної) для здійснення господарської діяльності, одержання прибутку чи в споживчих цілях, і, що мають деяку самостійність [3]
Милованов Д.А.	Це дрібнотоварні господарства, що ведуть свою діяльність як з реєстрацією (юридична особа), так і без реєстрації (ОСГ) з метою отримання доходів, які забезпечують потреби сім'ї та засновану, головним чином, на власному трудовому потенціалі сім'ї (домогосподарства) або об'єднанні зусиль декількох сімей [4]
Чернов А.А.	Це юридичні особи, фермерські господарства, індивідуальні підприємці, споживчі кооперативи, а також особисті селянські господарства, які не є зареєстрованими підприємницькими утвореннями, здійснюють підприємницьку діяльність, пов'язану з використанням місцевих ресурсів сільських територій [5]
Горда О.С.	Це суб'єкти підприємницької діяльності дрібнотоварного укладу будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, як зареєстрованих, так і незареєстрованих органами державної влади [2]
Шульський М.Г.	Це господарства населення, в тому числі особисті селянські господарства, а також класичні фермерські господарства, де присутня особиста участь членів цих господарств та їх родин у виробничому процесі [6]

В ході дослідження категорії МФГ доцільно виділяти кількісні та якісні критерії їх визначення, проте в основі класифікації повинен враховуватися не тільки правовий, але й економічний аспект. На нашу думку, основними кількісними критеріальними ознаками віднесення суб'єктів господарювання до малих форм слід виділити наступні:

1. Кількість найманих працівників - до 10 чоловік.

2. Форма оподаткування:

а) звільнені від оподаткування – сільський зелений туризм (сільські садиби) і ОСГ;

б) 1 група платників єдиного податку - тільки фізичні особи, які не використовують працю найманих осіб; вид діяльності - роздрібний продаж товарів на ринках та/або надання побутових послуг населенню; ставка податку - від 1% до 10% мінімальної заробітної плати;

в) 2 група платників єдиного податку - тільки фізичні особи; кількість найманих працівників не більше 10 осіб; вид діяльності - надання послуг, у тому числі побутових; ставка податку - від 2% до 20% мінімальної заробітної плати;

3. Площа землекористування (для тих видів МФГ, які функціонують у сфері сільськогосподарського виробництва) – до 10 га землі.

Основними якісними ознаками, що характеризують діяльність МФГ, слід виділити наступні:

1. Єдність права власності, безпосереднього управління підприємством (господарством) та робітника, що ґрунтується на принципах конкуренції і саморегуляції, а також повна відповідальність за результати господарювання.

2. Переважно споживчий характер виробництва, оскільки основу МФГ становлять селянські господарства.

3. В більшості випадків одноосібне володіння, коли власником МФГ являється одна особа чи сім'я.

4. Поєднання професій і посад в процесі ведення господарської діяльності, тобто одночасне виконання різних трудових функцій.

5. Великий фінансовий ризик, пов'язаний із вкладанням власних коштів, коштів членів сім'ї, або родичів.

6. Для МФГ характерна низька продуктивність праці і прихована інтенсифікація за рахунок

використання сімейної праці, досить слабка інноваційна активність.

7. Сезонний характер виробництва (переважно властивий для виробників сільськогосподарської продукції та для МФГ, що здійснюють свою діяльність у туристичній сфері).

8. Обмеженість у складі і структурі матеріально-технічних ресурсів.

Відповідно до зазначених критеріїв та ознак, на нашу думку, до малих форм господарювання слід відносити наступні суб'єкти господарювання, зокрема: домогосподарства, особисті селянські господарства, мікропідприємства, індивідуальні підприємці та частина фермерських господарств, які підпадають під визначення мікропідприємства згідно Господарського Кодексу, проте з певними уточненнями, а саме, створенням та діяльністю займається одна особа чи

кілька осіб, які є родичами або членами сім'ї, кількість найманих працівників обмежується 10 особами та площа земельних угідь становить до 100 га. Всі інші фермерські господарства в залежності до їх розмірів відноситимуться відповідно до малих, середніх чи великих підприємств.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження щодо трактування сутності малих форм господарювання засвідчило, що їх аналіз як економічної категорії слід здійснювати комплексно, виходячи з критеріїв їх якісної та кількісної класифікації, що змінює підходи до розуміння сутності малих суб'єктів господарювання та їх ролі у розвитку економіки сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарь С.В. Малые формы хозяйствования на селе: сущность, состояние и перспективы. /С.В. Бондарь - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20BI/2010_2/21-23.pdf.
2. Горда О.С. Эффективность сельских малых форм хозяйствования: дис. канд. экон. наук: 08.07.02 / О.С.Горда. – Днепропетровск, 2004. – 179 с.
3. Ляшенко И.В. Малые формы хозяйствования: классификация и особенности / И.В.Ляшенко // Экономика Крыма. – 2003. - № 9. – С. 76 - 78.
4. Милованов Д.А. Развитие малых форм хозяйствования в агропромышленном кластере: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук / Д.А.Милованов. – Москва. – 2012. – 22 с.
5. Чернов А. А. Организационно-экономический механизм развития субъектов малых форм хозяйствования в сельском хозяйстве (на материалах Волгоградской области): автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук / А.А.Чернов. – Москва. – 2012. – 24 с.
6. Шульський М. Г. Організаційно-економічні основи функціонування малих господарських формувань у сільському господарстві: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня докт. экон. наук : 08.07.02 / М.Г.Шульський. – Київ. – 2006. – 39 с.

Питюлич Михаил Михайлович, Воронич Кристина Мирославовна ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МАЛЫХ ФОРМ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье, на основании системного анализа, исследована сущность малых форм хозяйствования как экономической категории. Разработаны качественные и количественные критерии классификации малых хозяйствующих субъектов. На основе предложенных критериев дана авторская трактовка понятия «малые формы хозяйствования».

Ключевые слова: малые формы хозяйствования, критерии, признаки, крестьянские хозяйства, микропредприятия.

M. Pityulych, K. Voronich THE THEORETICAL ASPECTS OF THE STUDY OF SMALL FORMS OF MANAGEMENT

The article, based on a systematic analysis, studies the essence of small forms as an economic category. Qualitative and quantitative criteria for classifying small businesses have been elaborated. On the basis of the suggested criteria the author's treatment of the concept of "small forms of management" has been provided.

Key words: small forms of management criteria, signs, farms, micro-enterprises.

Одержано: 20.05.2014 р.